

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ
ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

A1 TÜRKÇE DERSİ
UZUN TEZİ

BİR AĞAÇ YIKILIRKEN

Kılavuz Öğretmen: Zühal Baloğlu

Öğrencinin Adı: Onat

Öğrencinin Soyadı: Uzaldı

Diploma Numarası: D11290111

Kelime Sayısı: 3977

Araştırma Konusu: Sevgi Soysal'ın "Yenişehir'de Bir Öğle Vakti" adlı yapıtında kurgu aracılığıyla yansıtılan düzen eleştirisinin incelenmesi

ÖZ(ABSTRACT)

Uluslararası Bakalorya Programı A1 Türkçe dersi kapsamında hazırlanan bu tezde, Sevgi Soysal'ın “Yenişehir’de Bir Öğle Vakti” adlı yapıtındaki düzen eleştirisinin nasıl yapıldığı incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı, içinde bulunulan düzene yönelik eleştirinin yapıta nasıl aktarıldığının incelenmesidir.

Yapılan incelemenin, Giriş bölümünde yazdığı eser kurgu ve konu açısından genel hatları ile tanıtılmıştır. Odak figürler genel özellikleriyle verilmiştir.

Gelişme bölümünde, yapıtta geçen uzam tanıtılmış, birbirinden farklı özelliklere sahip figürlerle somutlaştırılan toplumsal eleştiriler farklı başlıklar altında incelenmiştir. Ayrıca yapıtta işlenen, bütün topluma mal olmuş sorunlar da ortak özelliklerine göre ayrılarak incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise karakterlerin yapıttaki işlevlerinin ve yaşanan olayların genel bir değerlendirmesi yapılmış, inceleme aracılığıyla ulaşılan sonuç açıklanmıştır. Kaynakça bölümünde ise bu tez çalışmasının hazırlanma sürecinde yararlanılan kaynaklar belirtilmiştir.

Kelime Sayısı: 115

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	3
GELİŞME	4
1. TOPLUMDAKİ İNSAN PROFİLLERİ	4
1.A. AHLAKİ YOZLAŞMA İÇİNDEKİ KESİM	4
1.B. BATI ÖZENTİSİ İÇİNDEKİ KESİM	8
1.C. SINIF ATLAMA HIRSI İÇİNDEKİ KESİM	11
2. YAPITTAKİ SOSYAL PROBLEMLER	13
2.A. ERKEK EGEMEN TOPLUMDA KADININ YERİ	13
2.B. YÖNETEN KESİM-HALK İLİŞKİSİ	15
SONUÇ	18
KAYNAKÇA	20

Araştırma Konusu: Sevgi Soysal'ın “Yenişehir’de Bir Öğle Vakti” adlı yapıtında kurgu aracılığıyla yansıtılan düzen eleştirisinin incelenmesi

GİRİŞ

“Yenişehir’de Bir Öğle Vakti” adlı yapıt Ankara, Ulus’ta öğlen vakti çok yaşlanmış ve artık yaşlılıktan çürümeye yüz tutmuş bir kavak ağacının, itfaiye tarafından güvenli bir şekilde devrilmeye çalışılmasıyla başlar. Bu süreçte o bölgede yaşayan ya da bir nedenle oradan geçen duygu ve davranışları, yaşama bakış açıları farklı kesimlerden figürler de olaya dahil olur. Yapıtta birbirinden bağımsız gibi görünen insan portreleri bu olay etrafında birleştirilmiştir. Bir karakterin anlatıldığı bölümün bittiği yerde küçük bir bağlantı ile başka bir karaktere geçilmiştir. Bu şekilde ilerleyen yapıtta birbiri ile alakalı olmayan insanların aslında birbirlerinin hayatını ne kadar etkilediği ve bazı ortak gerçekliklerde nasıl birleştiği anlatılır. Yapıtta toplumdaki bu farklı özelliklere sahip figürler ana sorunlar altında birleştirilmiştir.

Yapıt boyunca eleştirilen düzenin bulunduğu uzamın kurgu içinde önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Uzam içinde birbirinden farklı birçok tipte insan yer alır. Karakterler arasındaki sınıf farklılığı yapıttaki ana sorunsalı oluşturan bir gerçeklik olarak değerlendirilebilir. Sınıf farklılığının büyük boyutlarda olması da bazı figürlerde sınıf atlama isteğinin doğmasına sebep olur, bu da kurulu düzenin etkisidir. Bu durumun uzamların sınıfları yansıtan özellikleriyle görünür kılındığı görülür.

GELİŞME

1. TOPLUMDAKİ İNSAN PROFİLLERİ

1.A. AHLAKİ YOZLAŞMA İÇİNDEKİ KESİM

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti adlı yapıtta toplumun aksayan yönlerine yapılan eleştirilerden, ahlaki değerlerden uzaklaşma ile ilgili eleştiri Tezgahtar Ahmet, Güngör ve Aysel karakterleri aracılığıyla yapıldığı görülür.

Tezgahtar Ahmet Kızılay’da çalışmak, para kazanmak amacı ile bulunan karakterlerden biridir. Kızılay uzamı üst ya da alt sınıf fark etmeden her kesimden insanın herhangi bir amaçla bulunduğu bir yerdir. Ancak yapıtta üst sınıfı temsil eder. Orada oturmak, yemek yemek, yaşamak alt sınıftan kişiler için ayrıcalık gibi görülür. Bu uzamda her kesimden insanın bir arada bulunması sınıf farkının belirginleşmesine yol açmakta ve bazı insanlar sınıf atlama hırsı içinde olmasına ortam hazırlamaktadır. Ahmet de bu uzama, sınıf atlama ya da zenginleşme isteği çerçevesinde para kazanmak için çalışmaya gelir. Ahmet, müşterilerin sadece para kaynağı olarak görüldüğü ve mağaza çalışanlarının tek amaçlarının müşterinin elindeki parayı elde etmek olduğu Tezkan mağazasında çalışır. Onun da amacı, diğer satıcılar gibi, müşteriye tüketmeye yönelmektir: *“Tezgahtar, en azından yeni evlilerle eski evlileri, nişanlıları, daha doğrusu para ödemeye yatkın olanla, para harcamayı engellemeye çalışanı ayırt etmeyi bilmeliydi kısaca.”*(Soysal,14).

Bir insana elindeki para ya da o parayı harcama durumu kadar değer vermek ahlaksızlığın bir göstergesidir ve mağaza çalışanlarının müşterilere karşı ahlaksız bir tutum izlediğinin kanıtıdır: *“Alicılar, haklarının yendiğini anlamamaları gereken haklılardı.”*(Soysal,15) Bir insanı karşısındakinin parasını elde etmeye yoğunlaşmaya iten şey içinde buldukları düzendir. Mağaza çalışanları, daha özeldir tezgahtarlar “haksız bir işbölümünün kırbacıyla

ağırlığı üstünde düşünmedikleri bir yükü aylarca ve yıllarca taşımaya mahkum kölelerdir” ve bu içinde buldukları “Parayı veren düdüğü çalar.” Düzeninin, insanları paranın kölesi haline getirdiğine yönelik bir eleştiri yapılmıştır.

Ahmet’in tezgahtar olması toplumdaki ahlaksızlığı temsil ettiğinin sağlam bir göstergesi değildir çünkü bu para köleliği düzeninde herkes para kazanmak için bir iş sahibi olmak zorundadır fakat Ahmet kız arkadaşı Şükran ile yaşadığı ilişki ile toplumdaki ahlaki yozlaşmanın belirgin bir sembolü haline gelmiştir.

Türk toplumlarında aile, evlilik, çocuk sahibi olma, yuva kurma çok büyük önem arz eden konulardır ve bunların da ötesinde bir konu vardır ki zaman zaman ölümlere sebep olup zaman zaman da masum insanların hayatlarını mahvedebilir: namus. Tezgahtar Ahmet’in kız arkadaşı Şükran’ın arkadaşı Günseli iki sene köy okulunda öğretmenlik yapmıştır ve o köyde “tanık olduğu” olaylar Türklerin namusa ne kadar önem verdiklerini destekler niteliktedir. Köyde bir adam bir kıza tecavüz etmiştir ve Günseli olayı görmediği halde şahit olacaktır, Ahmet’in bunu anlatan Şükran’a verdiği yanıt, değerlendirmelerini nasıl bir önyargı ile yaptığını gösterir: “*Namus meselesi bu, karışılmaz. Ya, peki kızı bozan herifi niye atmıyorlar? O erkek... Kız kendi namusuna sahip çıkmadıktan sonra o niye...*”(Soysal,29). Ahmet’in konuyu öğrendiğinde yaptığı yorum Türk halkının namus konusuna bakış açısını yansıtır ve aynı zamanda toplumda erkeğin kadından daha “haklı” bir varlık olarak görüldüğünü de belirtmektedir.

Tezgahtar Ahmet ve Şükran Kızılay’daki Büyük Mağaza’nın bodrumuna “yakınlaşmak” için giderler, Evli olmayan kişilerin birbirleriyle böyle yakınlaşması toplumun gözünde onaylanmayan bir davranıştır. Ahmet, bu konuda da ikiyüzlü ve çıkarıcı davranır. Şükran’a söyledikleriyle, aklından geçirdikleri bütünüyle farklıdır:

“Namus numarası yapıyor bize haspam. Daha çocukluğunda mahallesinde kırmadığı ceviz kalmamış.(...)Alacağım mı sanıyor ne? Üç günlük sevgiliyle Büyük Mağaza bodrumuna inen kızı alacak enayi surati var mı bende?”(Soysal,34).

Ahmet Şükran ile sadece kişisel ihtiyaçlarını gidermek için birlikte fakat evlenmek için de kendince “namuslu” bir kız aramaktadır.

Güngör, varlıklı olduğu kadar kendini beğenmiş bir karakterdir. Avrupa’dan gelen ev eşyalarını sattığı bir mağazası vardır ve işleri çok iyidir. Herkesin “paranın köpeği” olduğu bu düzende zengin bir kişidir, yani çoğu kişiden üstündür. Kendini bir zamanlar ait olduğu sınıfa ait hissetmez. Daha da ileri giderek onları aşağılar. Güngör yapıtta ilk kez nişanlısı ile birlikte bir mekanda otururken çıkar. Nişanlısı bakımlı ve güzel bir kadındır ve Güngör ona nişanlılıklarının bir göstergesi olarak bir yüzük almıştır:

“Yeni bir yüzük. Bu, onun için bir haftalık bir mutluluk kaynağıydı. Bu süre içinde, şu ya da bu vitrinde yeni bir şey görüp bu şeye tutulana kadar, başka şeylerin, dışarıdakilerin onunla eşyası arasına girmelerine izin vermezdi pek.”(Soysal,78).

Güngör’ün nişanlısının yüzüğüne bakıp onunla mutlu olması, toplumdaki insanların mutluluğu bir eşyada aradıklarının göstergesidir. Güngör ve nişanlısı yakında evleneceklerdir fakat bekledikleri bir şey vardır: Güngör’ün boşanması. Güngör’ün evli iken başka bir kadın ile birlikte olması onun ahlaki yozlaşma içinde olduğunu gösterir. Sadece Türk toplumlarında değil, dünyanın birçok yerinde bir erkeğin evli olmasına rağmen başka bir kadınla ilişki yaşaması hatta bir yüzük alıp topluma “nişanlısı” olarak lanse etmesi bir ahlaksızlık göstergesidir.

Güngör kendi işini sıfırdan kurmuştur ve elinde hiçbir şey yok iken kendini bu seviyeye çıkardığı için kendi beğenmiş bir karakterdir: “Gururla düşündü kendi hakkında. Elimde

hiçbir şey yokken yaratmadım mı her şeyi? Paskalya yumurtası boyayarak başlamadım mı işe?”(Soysal,78). Tezgahtar Ahmet’in çalıştığı mağazadaki çalışanların tek amacının müşterinin parasını ele geçirmek olması gibi Güngör’ün de hayattaki ana amacı karşısındaki müşterinin parasını almaktır ve bunun için giyiminin iyi olması gerektiğine inanır: “Kısaca, karşısındakine bir şey satmaktı, tavırların, giyiminin amacı.”(Soysal,87). Güngör’ün tavırlarını ve giyimini sadece karşısındaki kişinin parasını elde etmek için kullanması bir ahlaksızlıktır ve onu bu ahlaksızlığa iten para merkezli düzenin kendisidir. Güngör karakterinde de olduğu gibi toplumdaki bu tür ahlaki bozulmaların ana sebebi olarak içinde bulunulan kötü düzen işaret edilmiştir.

Aysel karakteri, Tezgahtar Ahmet ve Güngör karakterleri aksine toplumdaki ahlaksızlığın kaynağı değil, o ahlaksızlığın maduru konumundadır. Aysel’in babası ablasına tecavüz etmiş ve Aysel bu birleşimden dünyaya gelmiştir, her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da bir babanın öz kızına iffal etmesi kabul edilemez nitelikte bir ahlaksızlıktır. Bazı toplumlarda, örneğin Türkiye’nin doğu ve güneydoğu bölgelerinde, bu tarz olaylar sonucunda aileler parçalanmakta ve töre yani bir toplumda yazılı olmayan gelenekleşmiş, kanun ve kurallara göre masum insanlar hayattan koparılabilmektedir.

Aysel’in zor bir hayatı olmuştur. Babası ablasına tecavüz ettikten sonra annesi, ablasını evden kovmuş ve ablası pavyonda çalışmaya başlamıştır. Ana-ablasının pavyon gibi bir yerde çalışmak zorunda kalması da düzenin yol açtığı çarpık bir durum olarak nitelendirilebilir. Aysel küçüklüğünde hiçbir şeye, o şeyi çok istemeden ya da ağlayıp zırlamadan sahip olamamıştır. Hayat ona bir leye sahip olmak için sabırlı olması gerektiğini öğretmiştir: *“Dişini sıkıp dayanmadan hiçbir şey almanın mümkün olmadığını bilirdi o. Her şeyin bir fiyatı olduğunu.”*(Soysal,241). Aysel için “her şeyin bir fiyatının olması” para üstüne kurulu düzenin bir sonucudur.

Aysel daha küçük yaşında erkekler tarafından alınıp satılmaya başlanmış, erkek egemen toplumda parası ödenerek sahip olunan bir mal olarak görülmüştür. Büyüyüp kendi ayakları üzerinde durmaya başladığında böyle bir topluma bir başkaldırı olarak “fiyatını kendi belirlemiştir”: *“Onu satın almışlardı erkekler, şimdi de satın alıyorlardı, ama o artık bilerek sattıyordu kendisini, fiyatını kendi biçiyordu.”*(Soysal,245). Hayatı boyunca başkaları, özellikle erkekler, tarafından horlanmış olan Aysel, kendi fiyatını belirledikçe, erkeklerin de zaaflarından yararlanarak, bu düzende ayakta kalmayı başarmış hatta üstünlüğünü kabul ettirmiştir: *“Ama artık Aysel, erkek milletinin girdisini çıktısını öğrenmişti, onların da horlanmaktan anladıklarını, onların da bir fiyatları olduğunu. Aysel, Hüseyin’e bol bol esrarlı sigara parası veriyordu. Bu anlamda efendisiydi onun.”*(Soysal,245). Aysel’in Hüseyin adlı kişiye esrarlı sigara sağlayıp onun efendisi konumuna gelmesi kurulu düzenin ahlaksızlığını yansıtmaktadır. Aysel’i bu ahlaksızlığın bir parçası haline getiren şey yine düzenin kendisidir.

1.B. BATI ÖZENTİSİ İÇİNDEKİ KESİM

Türk toplumlarında her zaman Batı hayranı bir kesim yer almıştır. Bu hayranlık bazıları için Batı’nın iyi olduğu teknoloji ve ilim gibi yönlerini örnek alma seviyesinde kalsa da bazı kimseler bu hayranlığı abartarak Batı’nın her özelliğini kendilerinde toplamaya çalışmış ve bunun kaçınılmaz sonucu olarak da kendi kültürlerine yabancılaşmışlardır.

Yapıtta, toplumdaki batı özentisi ve kendi kültürüne yabancılaşmış kişilere yaratılan bazı karakterler aracılığıyla eleştiri yapılmıştır. Bu karakterler yaşam tarzları ve düşünceleri ile kendilerini toplumdaki diğer bireylerden üstün görmektedirler ve çoğunlukla üst sınıfa mensup kişilerdir. Bireyin kendi üstün görmesi durumu da düzenin sonucudur.

Yapıtın ilk bölümünde Tezgahtar Ahmet'in çalıştığı Tezkan mağazasındaki müşteri profili betimlenirken alışveriş yaparken karşılaşılan iki kadının konuşması verilir ve konuşmanın bir kesiti özentiliğin; kültürel kimliği ve dili kirletecek boyutta olduğunu gösterir: “*Ooo, nasılsın Mineciğim? Just fan-tas-tic! Yakında patlayacağım. Aman ben de mood’umda değilim hiç. Senin neyin var? Vallahi bir şeyin yok. Sen hep böyle, always aktifsindir.*”(Soysal,17). İki kadın Türkçe kelimeler arasına İngilizce kelimeler yerleştirerek konuşmaktadırlar, bu tarz insanlar belli ki o dönemde kendi ana dilinin içine yabancı bir dilden kelimeler katarak konuşmanın toplumda bir üstünlük göstergesi olduğuna kendilerini inandırmış insanlardır. Bu kendi kültürü karşısında başka bir kültürün üstünlüğünü kabul etmekten başka bir şey değildir ve böyle bir eylemde bulunan toplumdaki bazı kişiler kendi kültürlerine yabancılaşmışlardır.

Yapıtta kapsamlı bir düzen eleştirisi yapılırken, bireyin kendi kültürüne yabancılaşması Necip Bey karakteri aracılığıyla işlenmiştir. Necip Bey, Selanik eşrafından varlıklı bir babanın oğlu, papaz mektebinde okumuş bir burjuvadır. Necip Bey yapıta Hatice Hanım karakterini eleştirerek girer ve “*Bu memlekette ‘education’ böylelerinin elinde oldukça*”(Soysal,49) şeklindeki konuşmasıyla batı özentisi olduğunu belli eder. Aynı Tezkan mağazasının önünde karşılaşılan hanımefendiler gibi o da ana dilinin arasına İngilizce bir kelime yerleştirmiştir ve bu Necip Bey’in de kendi kültürüne yabancılaştığının ipucu izleğidir. Babasından kalan mirasın son demlerini de tüketmek üzere olan Necip Bey bir burjuva olduğundan kendisini toplumdaki diğer insanlardan üstün görmektedir: “*Necip Bey asla gitmez mahkemeye, çapul çapul gider mahkemeye; hakim, Necip Bey’in adını görünce, böyle bir adamın, böyle bir iş yapmayacağını anlamalı, çiçekçiyi ikna etmeliydi.*”(Soysal,52).

Necip Bey, ortağı olduğu şirket iflas etmek üzere olan bir mirasyedidir. Kendisi de borç içindedir. Bankadaki son parasını çekecek olmasına rağmen İskoç malı düğmelerden, tenis kulüplerinden ve İsviçre gazetesi okumaktan vazgeçemeyen biridir. Bunların onun, kendini

üst sınıftan görmesini sağlayan birer simgeye dönüştüğü söylenebilir. O dönem toplumundaki insanların çoğunun yaptığı gibi, insanların birbirlerini suçlamasının nedeni düzendir, Necip Bey de her zaman başkalarını suçlar. Etrafındaki insanları gösteriş meraklısı olmakla suçlar fakat kendisi “İskoç malı düğmeleri” kaybolunca üzülür. Yapıttaki çoğu karakterler gibi o da paraya çok değer veren bir karakterdir ve bankasındaki son parasını çekmek zorunda kalması ile bazı alışkanlıklarından vazgeçmek zorunda kalacak olması onu hüznlendirmektedir: *“Artık asla İskoçyalara gidemeyecek, artık asla Paris kahvelerinde oturamayacak, artık asla yeni bir ölüm, yeni miraslar getirmeyecek ona.”*(Soysal,59). Necip Bey’in kaybetmekten korktuğu şeylerin hep Avrupa ile ilgili olması onun Batı hayranlığının bir göstergesidir.

Necip Bey etrafında olup biten aksaklıkların farkındadır ve elinden geldiğince bunlara müdahale eder. Ancak bunu yaparken hiç özeleştiri yapmaz. Başkalarını küçümsemeyi, suçlayan tavır içinde olmayı sürdürür:

“Her ne kadar hiçbir şeyden kendisi sorumlu değilse de, sırası geldikçe gördüğü kusurları düzeltmeye çalışır, bildiklerinden, düşüncelerinden başkalarının da istifade etmesini ister, yeri geldikçe ona buna ders verirdi; sorumlu bir vatandaşı o, aynı Avrupalılar, İsviçreliler gibi.”(Soysal,74).

Necip Bey Avrupalılar gibi düşündüğü ve en iyisinin bu olduğuna inandığı için “başkalarının da onun düşüncelerinden istifade etmesini” uygun bulmaktadır. Kendi Batı hayranlığını toplumun geri kalanına yayma düşüncesindedir. Necip Bey için “Avrupalılar gibi sorumlu bir vatandaş” denilmesi sorumlu vatandaşların sadece Avrupalılar olduğu algısına yapılan bir eleştiridir, Batıya çok fazla hayranlık besleyip kendi toplumuna ve kültürüne yabancılaşmış insanlara yönelik bir eleştiri yapılmıştır.

1.C. SINIF ATLAMA HIRSI İÇİNDEKİ KESİM

Yapıt bir bütün olarak ele alındığında büyük bir bölümünde insanların tek amaçlarının para ve başarı elde etmek olduğu anlatılmakta ve bu davranışın nedeni olarak para üstüne kurulu düzen işaret edilmektedir. Bu düzen insanları para kazanmak için çalışmak zorunda bırakır ve insanlar gözlerini başkalarının parasına diker, diğer insanlardan sakladıkları en önemli şeyleri ise paralarıdır. Bir süre sonra insanlar arasındaki bu para kazanma yarışı insanların kendi paraları ile aldıkları eşyaları gösteriş malzemesi olarak kullanmalarına yol açmıştır, Tezgahtar Ahmet, paranın gösteriş için kullanılmasının gerektiğini düşünen karakterlerden biridir:

“Kıyafeti düzdükten sonra, bir araba çekeceksin altına; araba oldu mu, her kapı açılır, bankada paran olmasından bin kez iyi, bankada durup küflenmiş paranın varlığını kim bilecek de sana itibar edecek?”(Soysal,23).

Sınıflar arası uçurumun böyle derinleştiği bir düzen içinde yaşamak kaçınılmaz olarak insanların çok ileri seviyede hırslı olmalarına sebep olacaktır ve yapıtta, toplumdaki insanların hırslının en üst seviyede yansıtıldığı karakter Profesör Salih Bey’dir.

Profesör Salih Bey, yoksul bir ailenin en büyük çocuğudur, Ulus’taki yazıhanesinde bilirkişilik yapar. Mevhibe adında bir karısı, Doğan adında bir oğlu ve Olcay adında bir kızı vardır. Hayattaki tek gayesi para kazanmak için daha çok çalışmaktır. Daha çok çalışmasının bir diğer amacı ise diğer insanlardan bir ayrıcalığının olması gerektiği düşüncesidir. Salih Bey için diğer insanlar ile arasında bir ayırım yaratma düşüncesi daha çocukken başlamıştır. O, diğer çocuklardan farklı olabilmek adına “Oyun Çağı” olarak adlandırılabilir çocukluk yıllarını oyun oynamanın aksine ders çalışarak geçirmiştir:

“...onun amacı sadece sınıf geçecek, dersini iyi bilip iyi not alacak kadar iyi bilmek değildi. O arkadaşlarıyla kendi arasındaki çok belirsiz ayrıcalığı büyütme için

çabalıyordu. Bunun tek yolu çalışmak olduğuna göre, tek güvendiği şeydi çalışmak.”(Soysal,94).

Arkadaşları ile vakit geçirmek yerine onlar ile arasındaki “çok belirsiz ayrıcalığı” büyütme çabalamasına sebep olan hırsı, Salih Bey’in ailesi ve yakın çevresi de dahil olmak üzere hiç kimseyi “sevmemesine” sebep olmuştur. Ona göre başka insanları severse onlar için fedakarlık yapmak zorunda kalacaktır ve bu da diğer insanların onun çalışmasına engel olması, arkadaşları ile arasındaki ayrımın büyütülmesinde yoluna taş koymaları anlamına gelmektedir: *“Hiçbir arkadaşını sevmiyordu. Bir kez sevemeye zamanı yoktu. Onları sevmesi demek onların kapanına düşmesi, yani onlara benzemesi, onlar gibi olmayı sürdürmesi demektir.”(Soysal,95).* Salih Bey’ e göre birilerini ya da bir şeyi sevmesi ancak “tek dostu olan çalışmak ona dostluğunun karşılığını verince” yani yoksulluktan kurtulup belli bir seviyenin üstünde refah düzeyine ulaşması ile mümkündür.

Profesör Salih Bey, her zaman diğer insanlardan “farklı” olmayı arzu etmiş ve hayatını bu doğrultuda aralıksız ve yılmadan çalışarak geçirmiştir. Bu farkı yaratmak için çalışmasındaki hırs, onun hayatından “insanları sevmek” gibi önemli bir kavramı uzaklaştırmıştır. Salih Bey, kendince hedefine ulaşmıştır fakat hedefine ulaşırken kullandığı yol onu diğer insanlardan farklı değil, aksine toplumdaki “koyun” şeklinde tabir edilebilecek insanlardan biri yapmıştır çünkü o her zaman belirli kurallar çerçevesinde hareket etmiştir:

“O hedefine ulaşmak için bazı şeyleri yıkmayı, hatta kendi kanunlarını yaratmayı göze alanlardan değildi. Tam tersine sabırlı, hesaplı ve çalışkan ilerleyişinde, kurallara ve kural koyuculara kayıtsız şartsız uymuş olmasının su götürmez bir payı vardı.”(Soysal,99).

Profesör Salih Bey, kurulu düzen içindeki sınıflı toplum yapısı içinde sınıf atlama hırsı ile dolup taşmış, bunun sonucu olarak çok çalışmış ama bir yandan da hayatını bir anlamda

“eksik” yaşamıştır. Kurulu düzen üst sınıfa mensup olmak için insanın çok çalışmasını gerektirmektedir ve Salih Bey de bu gerekliliği yerine getirmiş, bir koyun haline gelmiştir.

2. YAPITAKİ SOSYAL PROBLEMLER

2.A. ERKEK EGEMEN TOPLUMDA KADININ YERİ

Türk toplumlarında geçmişten beri süregelen bir “erkek egemen” toplum anlayışı bulunmaktadır ve bu anlayışın kaçınılmaz getirisi olarak kadınlar ikinci sınıf insan muamelesi görmektedirler. Sevgi Soysal’ın yapıtında değişik insan portrelerini çizerken kadının toplumdaki yerine Olcay karakterinin yaşadıkları ile değindiği ve bir eleştiri getirdiği söylenebilir.

Olcay’ın annesi Mevhibe Hanım mükemmeliyetçi bir karakter olmakla birlikte ataerkil bir aile düzeni içinde büyümüştür, bu yüzden “vekil baba” sını çok sayarken aynı zamanda ondan korkmaktadır. Toplumdaki baba figürünün “sert” olması aynı Mevhibe Hanım’ın olduğu gibi ileride mükemmeliyetçi ve zor beğenen bireylerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Mevhibe Hanım için her şey “aileye yakışır” olmalıdır ve bu yüzden evinde “düzen”e çok önem verir. Aldığı eğitim ve kültür onun Oğlu Doğan’ı ve kızı Olcay’ı da kendisi gibi ataerkil, büyüklerine saygılı ve haddini bilen çocuklar olarak yetiştirmesine yol açmıştır ki buna Olcay’ın tasvirinde de değinilir: “*Kendi tam bir Atatürk çocuğuydu. Türklüğü’yle, babasıyla övünür, sorumluluklarını, ödevlerini bilirdi... Çalışkan... Sözüünün eri. Babam iyi yetiştirdi beni.*”(Soysal,106), ancak erkek egemen toplumun getirisi olarak Mevhibe Hanım oğlu Doğan’ı her zaman kızı Olcay’dan apayrı bir yere koyar, ona göre Olcay “ailenin yüzkarası”dır.

Olca ve Doğan bir “sevgisizlik çemberi” içinde büyümüşlerdir, bu sevgisizlik çemberinin temel nedeni anne ve babalarının birbirlerine hiç sevgi gösterisinde bulduklarına şahit olmadıkları ve hep sevdikleri şeylerden uzak tutulmuş olmalarıdır. Özellikle Olca annesinin cimriliği ve sevgisizliğinden Doğan’a göre daha fazla nasibini almıştır. Olca’ya göre annesi “çevresindeki çoğu kişi gibi düzelmez ve konuşulmaz” kişilerdendir ve annesi Olca’ın sevdiği şeyleri yapmasına da her zaman engel olmuştur: “Anası hep sevdiği ve hoşlandığı şeylerle arasına girmişti. Sevgiyle arasına.”(Soysal,109). Mevhibe Hanım’ın Olca’ya bu şekilde davranması Olca’ın etrafında bir “sevgisizlik duvarı” ile büyümesine sebep olmuştur fakat aynı durum Doğan için aynı ölçüde bir kesinlik içermez.

Kuşkusuz Doğan da aile içindeki bu sevgi yoksunluğundan etkilenmiştir ancak Mevhibe Hanım her zaman oğluna daha iyi davranmış, bir anlamda onu daha serbest yetiştirmiştir. Bu da erkek egemen toplumda yaşıyor olmanın bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Mevhibe Hanım çocukları arasında her zaman bir ayrımcılık yapmıştır. Evinde düzen ve eşitliği kendince sağlamaya çalışan Mevhibe Hanım herkes için sofraya adam başı iki köfte koyarken oğlunun doyması için hizmetçinin hakkını da ona verir. Annesinin bu türlü davranışları da Olca’yı annesinden uzaklaştırır. Ayrımcılığın farklı bir örneği de Olca’ın paltosu çok eskimiş olduğu halde ona palto diktirtmeyip kendi eski paltosunu kızına uygun olarak yaptırması ve ilkbaharda paraya kıyıp oğluna bisiklet almasıdır. Mevhibe Hanım’a göre her şey erkeğin hakkıdır ve kadın ona uymak zorundadır: “ ‘Olca, ağabeyinin odasına girme!’, ‘O hem erkek, hem büyük, onun hakkı!’, ‘Ağabeyin haklı, o erkek!’, ‘O erkek, ona gerekli, o erkek, o okumalı, o erkek, yapar, o erkek, alır...’ ”(Soysal,188). Mevhibe Hanım için kadının söz hakkı ya da düşüncesi de olamaz:

“ ‘Merak etme, adı halk değil, ama halkla çok ilgili...’ ‘Nesi varmış Halk Partisi’nin? Büyükbabanın partisi o.’ ‘iyi ya... Bu da benim görüşlerimi sadece güçlendiriyor.’

'Senin görüşün mü olurmuş? Bacak kadar kızsın sen. Babam çok akıllı adamdı.'
”(Soysal,121).

Mevhibe Hanım'ın evlatlarına uyguladığı bu ayrımcılığın Olcay ve Doğan'ın “sevgisizlik duvarının iki yanında, birbirinden kopuk büyümelerine” yol açtığı söylenebilir. Bu olaylar ile erkek egeme toplumun kardeşleri bile birbirine yabancılaştırmasına dikkat çekilmiş ve kadının ezilip ikinci plana itilmesine bir eleştiri yapılmıştır.

2.B. YÖNETEN KESİM-HALK İLİŞKİSİ

Toplum içerisindeki her birey birbirinden farklıdır ve buna bağlı olarak hayattan istek ve beklentileri, düşünce yapıları birbirinden farklı olacaktır. Benzer isteklere, düşüncelere sahip kişiler çoğunlukla aynı sınıfa mensup kişiler olmakta ve bu sınıflı toplum yapısını daha da güçlendirmektedir. Bireyler arasındaki bu farklılıkların toplumda büyük sorunlara yol açmaması için yöneten kesimin hiçbir fark gözetmeden herkese eşit davranması gerekmektedir. Yapıtta yöneten kesime yönelik bir eleştiri açık şekilde yapılmaktadır.

Yapıtta yöneten kesime yönelik ilk eleştiri Güngör karakterinin düşünceleri aracılığıyla yapılmıştır. Güngör'ün babası zimmetine para geçirmekten hüküm giymiştir. Bu şekilde bir davranış toplumda kabul görmeyen ve ahlaksızlık olarak kabul edilebilecek bir hareket iken, Güngör'ün bu konuya oldukça farklı yaklaşır:

“Zimmetine para geçirmek, bir memurun alacağı en doğru tavidir. Devlet, sürekli olarak biz vatandaşların parasını zimmetine geçirmiyor mu? Bunu sezen ve gören biri, devletten, şundan bundan gaspetmiş olduğu paranın pek ufak bir kısmını, aslında hakkını, kendi hakkı olmasa bile birçok insanın hakkını geri almış, fena mı?”(Soysal,80)

Güngör'e göre eğer yöneten kesim halktan çalışırsa, halktan bir kişinin de aynı davranışı göstermesi olağan bir şeydir, mantıklı olan da budur. Bu örnek ile toplumun yozlaşmasının sebebi olarak yönetenlerin kurduğu düzen işaret edilmiştir, toplumdaki insanlar onların davranışlarına boyun eğen “koyunlar” oldukları için hükümetin davranışlarından etkilenmeleri normaldir. Yöneten kesim, halkı sadece para kaynağı olarak görmektedir ve bu da parayı verenin düdüğü çaldığı bir düzen oluşmasına sebep olmuştur.

Yönetenlerin üst sınıftan biri için değeri ise Mevhibe Hanım karakterinin düşünceleri aracılığıyla verilmiştir. Mevhibe Hanım'ın babası vekildir ve o babasına ve devlete saygılı bir şekilde yetiştirilmiştir, öyle ki babasının gümüş çerçeveli resminin yerini hiç değiştirmez:

“Bu resmi yerinden oynatmak devletin temellerini sarsmak gibi bir şeydi Mevhibe Hanım için. Ona göre hükümet, aynı bu resim gibi, hep aynı yerde ve yükseklikte, aynı durumda kalması gereken bir şeydi kısaca. Değişmezdi, değişmezliği temsil ederdi.”(Soysal,130-131).

Aldığı terbiye ve yetiştirilme tarzının sonucu olarak Mevhibe Hanım yönetenler ne derse ona uyan koyunlar arasında yerini almıştır. Odak figürün halka bakış açısı bütünüyle babasından öğrendikleriyle şekillenmiştir. Milletvekili olan babasının her şeyin en doğrusunu bildiğine inanan Mevhibe Hanım, sorgulama yetisi olmayan bir kadındır. Bu nedenle söylemleri babasından öğrendiklerinin ötesine geçemez:

“Halk dediğin çocuk gibidir, derdi. Sana güvenecekler, senin onları kolladığını bilecekler. Ama onları disiplin altında tutmaz, peçeni gevşetirsen de ne yapacaklarını şaşırırlar. Huzurları kaçar, saldırgan, işe yaramaz olurlar.”(Soysal,124).

Yapıtta aydın kesimi temsil eden Ali karakteri bazı eylemlerinden dolayı bir gecesini nezarethanede geçirir ve burada tanıştığı Aysel karakteri ile sohbet eder. Sohbetleri Aysel'in

Ali'nin darp edilmiş olduğunu görmesi ile başlar ve Aysel Ali'yi darp eden polisler lanet ederken Ali onu durdurur: “ ‘Sövme, beddua etme, baci, yok onların bir suçu.’ ‘Kimin suçu var peki?’ ‘Onu, bunu yapmak zorunda bırakanların.’ ”(Soysal,248). Ali onu darp edenlerin polis olduğunun farkındadır fakat onların emir kulu olduğunu düşünmektedir ve bu eylemden dolayı yöneten kesimi sorumlu tutar. Bu olay aydın-yöneten çatışmasını göstermektedir. Yöneten kesim geçicidir fakat onların zihniyeti kalıcıdır ve bu da kurulu düzenin oluşmasına yol açtığı için eleştirilen bir noktadır.

Ali, Aysel'in acıklı yaşam öyküsünü bilmektedir ve onun bir hayat kadını olmasının içinde buldukları düzenin sonucu olduğunu ve bu düzenin sorumlusunun yöneticiler olduğunu düşünmektedir: “Bunda senin bir suçun yok ki. Ne olursan ol, senin de okumaya, insan gibi bir işte çalışmaya, insanca yaşamaya hakkın var, işte sana bu hakkı vermeyenler, vermek istemeyenler suçlu.”(Soysal,249)

Ali bu düzenin sorumlusunun kim olduğunu, hayatlarının neden böyle olduğunu ve böyle olmaması gerektiğini Aysel'e anlatmaya çalışmıştır: “Bu dünya böyle olmayabilir. Yani diyorum ki, böyle olmasın, böyle olmaması için bir şeyler yapmalı.”(Soysal,251). Bu şekilde söylenebilir ki Ali, Sevgi Soysal'ın yapıttaki sesidir ve Ali karakteri ile yöneticilerin halka olan bakış açısına karşı çıkmaktadır.

Yöneten kesim, yapıtta eleştirilen düzenin oluşmasında en büyük rolü oynamaktadır ve bu yüzden Ali karakteri aracılığıyla yöneticilerin yarattığı zihniyete eleştiri yapılmaktadır. Aysel karakterinde örneği görüldüğü gibi yöneticilerin yarattığı düzen toplumdaki bireylerin seçtikleri hayatları yaşayamamasına sebep olmaktadır.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihinin en çalkantılı dönemleri olarak adlandırılabilen bir dönemi yansıtan bu yapıtta Sevgi Soysal'ın kendi iç dünyaları ve çevreleriyle var olmaya çalışan karakterler aracılığıyla düzen eleştirisi yaptığı söylenebilir.

Ankara'da yaşlı ve çürümüş bir kavak ağacının yıkılma sürecinde toplumdaki birbirinden bağımsızmış gibi görünen insanların aslında birbirlerinin hayatlarını ne kadar etkilediklerinin yaşamlarının birbirleriyle hangi düzlemde kesiştiğini irdeleyen yapıtta, yaratılan karakterler aracılığıyla toplumun aksayan yönleri ve toplumsal ve bireysel sorunlardan, çatışmalardan yola çıkarak içinde yaşanılan düzene eleştiri yapılır. Bu eleştiri yapılırken özellikle toplumdaki bazı karakterler ve tüm toplumu ilgilendiren sosyal sorunlar üzerinde durularak okura mesaj vermek de amaçlanmıştır.

Yapıtta bireysel ve toplumsal açıdan eleştirilen ilk kesimin ahlaki değerlerini yitirmiş kesim olduğu savunulabilir. Bu bağlamda karşılaşılan karakterler Tezgahtar Ahmet, Güngör ve Aysel'dir. Tezgahtar Ahmet, kardeşinin namusu söz konusu olduğunda tam bir ağabey olmaktadır fakat aynı tepkiyi Şükran'ın namusu söz konusu olduğunda vermez. Bu onun hem çalıştığı yerdeki müşterilere hem de kız arkadaşına karşı ikiyüzlü olduğunun göstergesidir ve o, ahlaki yozlaşma içine girmiş kesime ait bir karakter olmuştur. Güngör, aynı Tezgahtar Ahmet'in çalıştığı mağazada olduğu gibi, karşısındaki insana parası kadar değer verir. Evli olmasına başka bir kadın ile gezmelere çıkması ve hayattaki en önemli amacının karşısındaki insanın parasını elde etmek olması onu toplumdaki ahlaki yozlaşma örneklerinden biri haline getirir.

Aysel toplumdaki ahlaksızlıkların kurbanı olan bir karakterdir. Ahlaksızlık olarak nitelendirilebilecek ensest bir ilişki sonrası dünyaya gelen Aysel, küçüklüğünden itibaren erkekler tarafından alınıp satılmaya başlamış yani hayatını başkaları belirlemiştir. Bir hayat

kadını olarak yaşamak zorunda kalmasının sorumlusu o değildir ve bu durumun suçlusu olarak kurulu olan düzen işaret edilir.

Necip Bey, yapıtta toplumdaki Batı hayranı kesimi temsil eder. Beş parasız kalmış olsa da hala Avrupa kökenli malları kullanmaktan ve alıştığı lüks hayattan vazgeçemez. Kendi kültürüne yabancılaşması kurulu düzenin sonucudur. Buna ek olarak, toplumdaki insanların hepsinde bulunan hırs Salih Bey karakterinde çok üst bir seviyeye çıkmış şekli ile verilir. O, diğer insanlarla aynı seviyede olmamak için hayatı boyunca çalışmış ve bu çalışmayı yaparken anne-babasını dahi sevmemiştir çünkü onları sevmenin ona zaman kaybettireceğini ve diğer insanlardan bir farkı olmayacağını düşünmüştür. Salih Bey karakteri ile kurulu olan düzenin insanı hep daha çok çalışmak zorunda bırakırken bir yandan da “sevmek” gibi insani duygularını yok ettiği belirtilir.

Yapıtta bütün bu karakterlerin yanında tüm toplumu ilgilendiren sorunlar da ele alınır. Doğu toplumlarında hâkim olan erkek egemen bir toplumsal yapıda kadının yeri Olcay, Şükran ve Mevhibe karakterleri aracılığıyla aktarılır. Bunun yanında yönetenlerin halka karşı olan davranış biçimi de Ali karakterinin düşünceleri ile eleştirilir. Bu eleştiride kurulu olan düzenin sorumlusu, suçlusu olarak var olan düzen işaret edilir.

Tüm bunlar ele alındığında; yapıtta o dönemin sorunlarının, toplumu oluşturan bireyler aracılığıyla yansıtıldığı söylenebilir. Figürler aracılığıyla kapsamlı bir düzen eleştirisi yapıldığı görülür. Ayrıca yapıtta mevcut düzenin sorumlusu devlet yönetimindeki kişiler olarak işaret edilir.

KAYNAKÇA

Soysal Sevgi, Yenişehir’de Bir Öğle Vakti(12.Basım), İletişim Yayınları, 2013, İstanbul.

Karaca Nesrin, Edebiyatımızın Kadın Kalemleri, Vadi Yayınları, Mart 2006, Ankara.

Moran Berna, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış, İletişim Yayınları, 1990, İstanbul.